

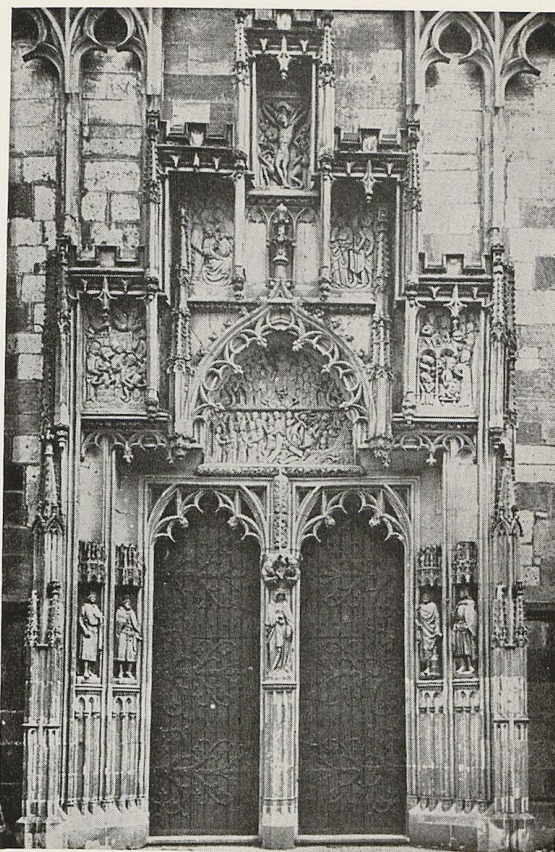
názorom sa v literatúre často stretávame. Odpoveď na tieto otázky môže priniesť len podrobnejší rozbor reliéfov.

Ikonografický program portálovej výzdoby

Ikonografický program reliéfnej výzdoby portálov sa najužšie viaže ku kultúrnej klíme mesta a z nej vyplýva. Mesto bolo zadávateľom aj objednávateľom. Jeho záujem bol určujúci, aj keď bol formovaný množstvom faktorov (jedným z najdôležitejších bol vzťah k panovníkovi a jeho názoru).¹⁰ Nároky mesta Košíc boli mimoriadne, čo prezrádza aj architektonická stránka diela. Mesto však mohlo klásť takéto nároky, pretože i jeho postavenie bolo mimoriadne.

Kým západná Európa v priebehu 14. storočia prežívala veľké otrasy v podobe morových epidémií a dlhotrvajúcich vojen, ktoré hospodársky vyčerpávali najvyspelejšie krajiny (Francúzsko, Anglicko),¹¹ Košice, podobne ako ďalšie hornouhorské mestá (ale často aj výraznejšie než ony) udržiavajú si od začiatku 14. storočia stály hospodársky rozkvet. Počnúc rokom 1319, keď získali od Karola Róberta veľké colné privilégiá, zbavujúce ich povinnosti platiť clo na území Novohradskej a Zemplínskej stolice až k riekam Tise a Slanej a až po stolicu Bereg,¹² nadobúdajú ďalšie a ďalšie výsady. Privilégiá z rokov 1342 a 1347, ktoré vydal Ľudovít Veľký, vyhradili im druhé najvýznamnejšie miesto medzi kráľovskými mestami — hneď za sídlom dvora Budínom — a umožnili im takmer absolútnu slobodu správy.¹³ Kráľ Žigmund schválil roku 1399 pre Košice celkové právo skladu, vzťahujúce sa nielen na cudzích, ale aj na domácich obchodníkov, čím boli Košice pred ostatnými mestami ríše uprednostnené natoľko, že na nátlak uhorských stavov musel panovník toto právo roku 1402 korigovať.¹⁴ Tak sa v priebehu 14. storočia stalo z Košíc bohaté centrum medzinárodného významu.

Kým v západnej Európe boli viera a postavenie cirkvi ohrozené veľkou pápežskou schizmou, ktorá začala roku 1378 odchodom pápežov do Avignonu¹⁵ — čo otriaslo istotou stredovekého človeka a v Čechách narastalo napätie medzi náboženskými prúdmi a sociálnymi vrstvami — košickí meštania, podporovaní kráľom a pápežom, demonštrujú pevnosť svojej viery a hospodársku silu mesta stavbou obrovského kostola a jeho plastickou výzdobou.

Košice, dóm, severný portál

Dóm sv. Alžbety má oproti pevne zaužívanej tradícii najbohatšie zdobený severný a južný portál. Južný, zvýraznený hlavne architektonicky, mal byť pôvodne vyzdobený sochami.¹⁶ Severný portál je dvojdvierový a počtom reliéfnych polí aj architektonickým riešením podstatne bohatší ako jednodverový západný portál, hoci práve ten býval v stredovekých kostoloch hlavným vchodom. Takéto rozmiestnenie výzdoby je, vo vzťahu k stredovekej tradícii, nelogické a ojedinelé. Plastická výzdoba sa sústreďovala na západnom portále, prípadne na západnej fasáde. Ostatné brány chrámu boli buď menej výrazne zdobené, alebo neboli zdobené vôbec. V druhej polovici 14. storočia, keď sa spôsob vonkajšieho plastického zdobenia portálov stáva menej častým, objavujú sa v spôsobe rozmiestnenia výzdoby výnimky v okruhu pôsobenia parlérovských hút. Tak je napríklad reliéfnou plastikou zvýraznený severný portál kostola Panny Marie před